

อานิสงส์สังขยาธรรม

ดอกกรัก พยัคศรี^๑
ปริวรรต เรียบเรียง

ทะเบียนเอกสารโบราณ

1. รหัสเอกสาร (Identifier Number)	NPT004-089
2. ชื่อเรื่อง (Title)	อานิสงส์สังขยาธรรม
3. หมวดเรื่อง (Subject)	ธรรมคดี
4. สถานที่สำรวจ (Location)	พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดลำพญา ต.ลำพญา อ.บางเลน จ.นครปฐม
5. สถานที่ทำสำเนาดิจิทัล (Digitization Location)	พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดลำพญา ต.ลำพญา อ.บางเลน จ.นครปฐม
6. วันที่ทำสำเนา (Date)	28 มิถุนายน 2555
7. ชื่อผู้สร้าง (Creator)	-
8. ประเภทของเอกสาร (Type)	คัมภีร์ใบลาน
9. จำนวน (Format of original)	1 ผูก/ 49 หน้าลาน
10. ขนาดเอกสาร (Size of original)	6x59x1.3 ซม.
11. รูปแบบไฟล์เอกสาร (Digital Format)	image/jpg
12. อักษรที่ใช้บันทึก (Script)	ขอมไทย, ขอมหวัด
13. ภาษาที่ใช้บันทึก (Language)	ไทย, บาลี
14. สภาพของเอกสาร (Condition)	สมบูรณ์
15. คำสำคัญ (Keywords)	อานิสงส์, สังคายนา, พระไตรปิฎก, พรหมชาลสูตร
16. ภาพประกอบ (Illustrator)	

^๑ นักวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).

คัมภีร์ใบลานเรื่อง “อานิสงส์สังขยาธรรม” นี้ ต้นฉบับเป็นของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดลำพญา ช่วงแรกเขียนด้วยอักษรขอมหวัด เส้นหมึก ไม่ได้จารลงไปบนใบลาน ช่วงหลังเขียนด้วยอักษรขอมไทยบรรจง เส้นจาร โดยใช้ภาษาบาลี และแปลโดยอรรถเป็นภาษาไทย

อักษรขอมหวัดค่อนข้างอ่านยาก มีรูปทรงสัณฐานที่โน้มเอียงไปทางอักษรเขมรเสียมาก อักษรบางตัวมีสัณฐานคล้ายกัน เช่น ท. กับ น. ทำให้เกิดความสับสนได้ นอกจากนี้ช่วงที่เขียนด้วยอักษรขอมหวัดไม่ได้เป็นการจารลงในใบลาน เพียงแต่ใช้หมึกเขียนบนใบลานเท่านั้น ทำให้เส้นอักษรลบเลือน และอ่านยากมากขึ้น

เนื้อเรื่องของ อานิสงส์สังขยาธรรม ในช่วงที่เขียนด้วยอักษรขอมหวัดนั้น กล่าวถึงเรื่อง “พรหมชาลสูตร” พรหมชาลสูตรเป็นพระสูตรแรกในทีฆนิกาย สीलขันธวรรค พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่บรรดาพระสาวกที่พระราชอุทยานอัมพลัฏฐิกา ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์และเมืองนาลันทา มูลเหตุที่ก่อให้เกิดพระสูตรนี้ขึ้นมานั้น เนื่องด้วยในสมัยพุทธกาลพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เดินทางอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์กับเมืองนาลันทา มีปริพาชก(นักบวชนอกศาสนา) ชื่อ สุปปิยะ พร้อมด้วยศิษย์ชื่อพรหมทัตมานพ เดินทางมาข้างหลัง สุปปิยะปริพาชก ได้ติเตียนพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่ศิษย์คือพรหมทัตมานพนั้นกลับกล่าวสรรเสริญ เมื่อถึงเวลากลางคืนภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันถึงเรื่องศิษย์ อาจารย์ ที่กล่าวแย้งกันเรื่องสรรเสริญ ติเตียนพระรัตนตรัย พระผู้มีพระภาคทรงทราบจึงตรัสเตือนมิให้โกรธเมื่อมีผู้ติเตียนพระรัตนตรัย มิให้ยินดีหรือเกลียดเมื่อมีผู้สรรเสริญ แล้วตรัสว่า คนอาจกล่าวชมเชยพระองค์ด้วยศีล 3 ชั้น คือ ศีลอย่างเล็กน้อย(จุลศีล) ศีลอย่างกลาง(มัชฌิมศีล) ศีลอย่างใหญ่(มหาศีล)

ส่วนเนื้อเรื่องในช่วงที่เขียนด้วยอักษรขอมไทยบรรจง กล่าวถึงเรื่อง อานิสงส์สังขยาธรรม หรืออานิสงส์การสังคายนาพระไตรปิฎก โดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธานแก่พระอริยะสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ จัดตั้งการสังคายนาเริ่มจากพระวินัยก่อน โดยใช้วิธีการตั้งถาม-ตอบ แบบปุจฉา วิสัชนา และมีพระมหากัสสปะเป็นผู้ตั้งปุจฉา พระอุบาลีเป็นผู้วิสัชนา เป็นข้อๆ แต่ละคัมภีร์ไปจนจบ จนกระทั่งถึงพระอภิธรรมซึ่งได้พระอานนท์เป็นผู้วิสัชนาแทนพระอุบาลี เมื่อชำระพระอภิธรรมเสร็จสิ้น พระอรหันต์ทั้ง ๕๕๐ ก็ร่วมกันสาธยายธรรม และยกเอาทานานิสงส์สังคายนาครั้งนี้เป็นยอดธรรมทานทั้งปวง และยกตัวอย่างกรณีของพระเจ้าอชาตศัตรูที่เชื่อฟังถ้อยคำของพระเทวทัตผู้เป็นพาล ฆ่าบิดาตนเองคือพระยาพิมพิสาร ผลจากการทำสังคายนานั้นพระองค์จึงตกนรกในแค่นั้นโลหะกุมภีร์ เพราะเหตุนี้เอง อานิสงส์ผลแห่งการสังคายนาธรรมนี้เป็นยอดยิ่งกว่าธรรมทานทั้งปวงแล

อักษรขอมหวัด

อภิวาทนสถีสถ นิจจํ วุฑฒาปจายโน จตตารโธ ธมมา วฒทนต์ อายุ วณฺโณ สุโข พลํ นิต

๗ **อลโข อายสุมา มหากสฺสโป อานนทเถโร ธมมํ ปุจฺฉิ พุทฺทมชาลํ** ๗ พระอริยกัสสปะ เรื่องราวพรหมชาลสูตรนั้น สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าได้ตรัสเทศนาในพระราชมนต์ ๗ ให้เป็นเหตุ ๗ **กิสฺมี วตถสฺมี** ๗ นิमितเหตุเป็นดังถาเล่า พระพุทธเจ้าจึงปรารภคนสองคน **อาวุโส อานนท กตถภาสิตนติ** ๗ เมื่อพระมหากัสสปะเถรเจ้าได้ถาม **เนียรตํนํกหน้า** ในสวนมากมวลงอันชื่อว่า อัมพลตถิกาโนทยาน อันเป็นที่ประกาศแห่งสมเด็จพระ ดั่งนี้ (พระอานนท) **วณฺโณ วณฺโณ** ข้าแต่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าอริยกัสสปะ นิमितเหตุชื่อ สุปิยะปริพาชก พระอุบาลีในข้อวินัยปิฎกเสร็จแล้ว ลำดับนั้นจึงถามสุดตันตปิฎก เจ้ากรุงพิมพิสารบรมกษัตริย์อันมีในระหว่างเมืองราชคฤห์กับนาลันทคามต่อกัน ๗ **กิ อารพฺก ชก** เป็นอาจารย์ดีเตียนพระรัตนตรัย แลพรหมทัตมานพผู้เป็นศิษย์สรรเสริญพระ (รัตนตรัย) ซึ่งพระอานนทผู้มีอายุสมว่า ดูกร **อาวุโส อานนท พุทฺทมชาลํกตถภาสิตํ** พระพุทธเจ้าปรารภบุคคลผู้ใดให้เป็นเหตุซึ่งเทศนาพรหมชาลสูตรนี้ ๗ **อานนท** ๗ สุปิยะ รัตนตรัย อาศัยเหตุสองประการฉะนี้ พระชินสีห์ซึ่งตรัสเทศนาพรหมชาลสูตร ๗

พรหมชาลสูตร สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้าตรัสเทศนาในที่ใด ๗ ข้าแต่ ๗ ปริพาชกกับพรหมทัตมานพกัณฺฐะ พระพุทธองค์เจ้าปรารภสุปิยะปริพาชกกับพรหมทัตมานพ ๗ (พระมหากัสสปะ) ดูกร **อาวุโส อานนท** เรื่องความในพรหมชาลสูตรนั้นเป็นประการใด ท่านจงวิเสสนาไปเถิด ๗ เมื่อพระอานนทเถรจะลำดับความเบื้องต้น ว่าด้วยเหตุผล ๗ เสด็จไปสู่ทางไกลโดย (ถองแถว) มรรควิธีพระพุทฺธิวิลาสอันงามเลิศ ประเสริฐไปด้วยพระทวัตตีสมาหา มีตัวอันสวมสอดไปด้วยเกราะแก้วมณี มีมือถือไม้เท้าทุกๆ พระองค์ พระภิกษุสงฆ์หนึ่งพระองค์ตรัสเทศนาพรหมชาลสูตรนั้น ถึงสำแดงพระบาลีว่า **เอวมเมสุตํ ปุริสสกฺขณ** พระอสีตยานุพยัญชนะ ๘๐ ประการ รุ่งเรืองด้วยพระรัศมี ๖ ประการ คือ เขียว ขาว แดง เหลือง ทั้งปวง นอกจากพระอสีติมหาเถรนั้นเล่า แต่ละองค์ๆ ล้วนบริบูรณ์ด้วยศีล **เอกํ สมยํ ภควา อนตราทราชคหํ อนตราทนาลนทํ** เป็นต้น จนถึง **ภิกขุสํฆณจ หงฺสิปทาน** เลื่อมประภัสสร สองสว่างกระจ่างออกจากพระกาย ดูเป็นถองเป็นแถวช่วยขึ้นช่วยลง คุณสมาธิคุณปัญญาคุณ แต่ล้วนถ้อมกันน้อยสันโดษยินดีในที่สงัด ตามแล้วจึงดำเนินความตามพรหมชาลสูตรว่า **เอกํ สมยํ ภควา** ครั้งหนึ่ง สมเด็จพระประหลาดนัก ฝ่ายพระอสีติมหาเถรทวาที่ตามเสด็จพระพุทธดำเนินนั้น แต่ล้วน สภกผ้าบัสสุ แวดล้อมพระ ๗ ล ๗

ไปครั้งนั้นดูงามยิ่งนัก **เตสํ มขฺเณ ตโต** สมเด็จพระ ๗ ล ๗ พระบรมศาสดาจารย์ พาพระภิกษุสงฆ์ห้าร้อยรูปออกจากพระเชตุวันมหาวิหาร ๗ กุลจิรวรมีสี่ตั้งเมฆเหนืออังสะประเทศ แต่ละองค์ๆ ดูงามดังคชสารชื่อว่า ดินทหัสสตี ๗ เสด็จไปในท่ามกลางหว่างพระสงฆ์ซึ่งเป็นบริวาร ปานประหนึ่งว่าปริณทลแห่งพระจันทร์เมื่อวันเพ็ญ อันเปล่งรัศมีสีสันพรรณนาพาชแวดล้อมไปด้วยหมู่ดาวนักขัตฤกษ์ แลสมเด็จฯ ก็แลดูพระสัพพัญญู **อุปฺปเมยฺยํ พุทฺธสิลํ** ได้เห็นพระพุทธสิริ พระพุทฺธิลลิตนามหาที่สุดบมิได้ แล้วฯ ขะมุขขะมอมไม่ผ่องใสดูไม่ชื่นตาชื่นใจ นำเกลียดน่าชัง แต่ล้วนปากกล้า เกรจาหยาบคาย ไม่มีบรมจักรพรรดิราชอันแวดล้อมไปด้วยองค์แห่งเสนา พระองค์พาพระสงฆ์บริวารเสด็จมาโดยก็เห็นพระสงฆ์ทั้งปวงที่ตามพระพุทธเสด็จไปนั้น แต่ล้วนบริบูรณ์ด้วยกิริยาอาภัพมีอันรับสงบกริยามารยาท เดินขนองมือ ขนองเท้า หัวเราะ มือเท้าไปตามมรรคา **ตนิสฺวา สุปิยะปริพาชก** อนุกรมลำดับ トラบทั่วถึงระหว่างเมืองราชคฤห์แลบ้านนาลันทคามต่อกัน ฝ่ายสุปิยะเสงี่ยมทอดจักษุลงเบื้องต่ำแลไปในที่มีประมาณจ้วแอกหนึ่ง รั้งทั้งกายแลจากแลน้ำใจ มีเห็นอาภัพกิริยาชียานุศิษย์ของคนวิปริตฉะนั้นให้เสียใจเป็นกำลัง ยิ่งดู ยิ่งเห็น ก็ยังมีปริพาชกกับพรหมทัตมานพที่เป็นศิษย์ผู้ใหญ่ ก็ดำเนินไปตามมรรคากับด้วยปริพาชก แต่จะยกมือขึ้นไหว้ถวายนมัสการสมเด็จพระมหากรุณา ฝ่ายสุปิยะปริพาชกเห็น ชียานุศิษย์ความเดือดร้อนกินแหวง คิดๆ ไปถึงตัวกลัวว่าตนจะเสื่อมจากลาภสักการะ กลัวว่าตนจะเสื่อมจากปรีศชเป็นอันมาก ตกว่าเดินตามเสด็จสมเด็จพระ

พระพุทธเจ้าไปมีผู้ใกล้ผู้ไกลนัก แต่พอเห็นตัวกันของพระบรมศาสดาสารวมอิริยาบถยิ่งนัก **อตตโนปริส อวโลเกติ** เหลียวหลัง มาแลดูหมู่จากคณะให้บังเกิดโถมันส์ซัดเคื่องนักหนา อัจฉาริษาสมเด็จพะระ ฯลฯ เป็นกำลัง

สุปิยะปริพาชกนั้นแล แลดูสมเด็จพะพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ดูพระสงฆ์ดู ๆ พระภิกษุสงฆ์แล้ว ๆ ศิษย์ของตนดูไม่ดั่งไม่งามเลย แต่ล้วนพะรุงพะรัง บ้างหยาบบ้างคอน บ้างหัวบ้างหนา แต่ล้วน ๆ **พุทธสย อวณฺณ ภาสตี** ฯลฯ สุปิยะปริพาชก ดิเตียนนินทาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ดิเตียนพระพุทธเจ้าว่า **อรสฺสุโป โคตโม** พระสมณโคตมะนี้ไม่มีสามัคคีรส ธรรมด่าว่า ๆ โคตมะเทศนาบมิตี ไม่เป็นที่นำสัตว์ออกจากวิญญูสงสาร แล้วดิเตียนพระสงฆ์ว่า **สโฆ มิจฉาปฏิ** ๆ มีอุปมาดั่งบุรุษเอาศิระชะโดนเขาพระเมรุ ถ้ามีฉนั้นนั่น ดั่งบุรุษเอามือไปครูดกับคมดาบ ถ้ามีบุคคลเกิดมาในโลกนี้ ถ้าแน่นแล้วเป็นคนดีจริงๆ แล้วก็ย่อมมีสามัคคีรส **โฆ ปนโน** พระสงฆ์สาวกนั้นเล่า **ปฏิบัติปฏิ** ปฏิบัติดี เป็นปัจฉนิกข้าศึกแก่บุพพภาคปฏิ ฉะนั้นบุคคลเอามือเข้ารอกที่คมเลื่อยเขาซึกไม้ อย่าสงสัยเลยว่าศีลจะไม่ทำลายแลมือค้ำพผู้เฒ่าผู้แก่นี้มีวิสาอาอยู่ยิ่งกว่าคน พระสมณโคตมะนี้ไม่ค้ำพผู้ใด **ปตฺติ** สุปิยะปริพาชกดิเตียนพระพุทธเจ้า ดิเตียนพระธรรมเจ้า ดิเตียนพระสังฆเจ้า ด้วยประการดั่งจะไม่ขาด ถ้าไม่ฉนั้นนั่น ดั่งบุรุษจับคชสารอันเฆมนั่น อย่าสงสัยเลยว่าจะรอดชีวิต ไม่มีสามัคคีรส (เชตุจินตเจนนว่า) เท้าพระสมณโคตมะนี้ เกลียดหน้า ยปากสานี้ ๆ ฝ่ายพรหมทัตมานพผู้เป็น อันตราสิกของสุปิยะปริพาชก เมื่อได้ฟังสุปิยะปริพาชก อาจารย์ของเรานี้ถือ ฟังฉนั้นที่อาตมาจะพลอยถือฟังไปด้วยบมิตสมควร **กมฺมสยกาสตฺตา** พระสังฆธรรมว่า **ธรรมโม อนิยยานิโก** พระธรรมของพระสมณะโคตมะนั้นเล่า พระสมณะ ๆ หน้าที่จะถึงความฉิบหายเพราะทาสที่ดิเตียนพระองค์ได้ ข้อซึ่งอาจารย์ดิเตียนพระรัตนตรัยดูนั้น ๆ ผู้นั้นก็ต้องการอันใดที่อาตมาจะประพตติผิดตามอาจารย์ เมื่อพระพรหมทัตมานพพระพุทธเจ้าตรัส เทศนาสามัญผลสูตรนี้ เทศนาโปรดบุคคลผู้ใดเล่า ๆ พระเจ้า ๆ ข้าพระพุทธองค์ตรัสเจ้าตรัสเทศนาโปรดพระเจ้าอชาติศัตราราชพิตรจึงได้ตรัส เทศนาสามัญผลสูตร สำแดงถึงผลแห่งสมณะ อันออกบวชในพระศาสนา ๆ พระมหากัสสปะจึง.....ไถ่ถามถึงนิทานแลบุคคล ไถ่ถามไปในนิกายทั้ง ๕ พระคัมภีร์ พระอนนทเถรจึงวิสันนาว่า นิกายทั้ง ๕ พระคัมภีร์คือ ที่นิกาย ๑

พระมหากัสสปะจึงถามด้วย **อค** แห่งพระสูตรว่า **อาวุโส อานนท** ดูกรอาวุโส

อานนท สุตต คำที่เรียกว่าพระสูตรนั้น ด้วยองค์เป็นประการได้ ท่านจะวิสันนาไป ณ กาลบัดนี้

อมน อาตมาจะพอพรรณนาถึงคุณานิสงส์นี้ความก็จะเน้นซ้ำ การสังขยานายช่างหน้าก็ยังมีมาก ถ้ากระไรอาตมา จะสมม(ติ)เจ้าประคุณผู้ใหญ่ให้ว่านิแนนพระกัสสปะเป็นผู้ปุจฉา จะสมมติพระผู้เป็นเจ้านั่งอยู่เหนือธรรมาสน์ กรงพระพักตร์แห่งอาตมาให้ว่านินายแนนพระอุบาลี เป็นผู้วิสันนาพระธรรมวินัย สมมติตัวอาตมนิสัยให้ว่านินายแนน พระอนุชาคน ผู้เป็นพระเจ้าน้องแห่งองค์สมเด็จพะทศพล อรหัง สัมมาสัมพุทธเจ้าฉนี้ ถ้ากระไรปัจฉยทานาธิบัติ จงตั้งโสตประสาทเป็นพาชนะนั่งส่องคอยรองรับถึงวาระพระบาลี อันพระมหากัสสปะจะได้สังคายนานิทานไปก็มีในกาลครั้งนี้

อักษรขอมไทยบรรจง

๑ อาตมาภาพขออนุโมทนาอำนาจอวยพรอันวิเศษ ซึ่งสมเด็จพระบรมโลกเชษฐพุทธสยามพุทธ ทรงพระกรุณาโปรดประทานไว้ โดยนัยกระแสพระสุตตันตโวหารเทศนาว่า **จตุตถาโร ธมมา วฑฒนติ** อันว่าพระบรมพุทธภชาติ ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ อันเป็นพระพุทธรูปเป็นต้นเดิมพุทธานุภาพไว้ในพระพุทธรูปศาสนา **วฑฒนติ** ของจำเริญวัฒนาการบังเกิดมีแก่ท่านทานาธิปัตย์ อันประกอบด้วยคุณราศี คือศรัทธาเป็นประธาน ได้ชำระสันดานให้สิ้นมลทินโทษอันลามก มีให้รศคลุมหุ้มห่อสันดานอยู่ได้ แลลามกธรรมนั้นไซ้คือ โลภ แลมััจฉริยะ แลโทโส โมโห อีสา พยาบาท มิฉชาติฐิ อันเป็นทางทารุณโทษอันร้าย เป็นทางอบายในปรารภเบื้องหน้า อันนี้ก็มาอาศัยแก่เจริญศรัทธาให้กล้าหาญ ยังยืนอยู่เป็นหลักเป็นประธานแล้วเมื่อใดจึงจะอาจชำระอุปธิกิเลสลามกเหล่านั้นออกไปให้ไกลห่างจากสันดาน ก็จะมีหวังจิตดีใจดีใจไปสันนาการผ่องใสในพระบวรพุทธศาสนาจึงได้บำเพ็ญบุญกุญชรบริจาตพัสดุทาน เป็นต้นว่า อาหาร บิณฑบาต บูชาแก่พระรัตนตรัย แลจีวรปัจจัยเสนาสนะ แลเภสัชชะ สงเคราะห์แก่พระเจ้าพระสงฆ์ให้ดำรงซึ่งชีพอาตมา ได้มีกำลังวังชาพากเพียรอดสาเห เล่าเรียนพระปริยัติธรรม แลพระกัมมัฏฐาน แสวงหาหนทางสวรรค์ แลพระนิพพานอยู่เป็นสุขสถาพรในพระบวรพุทธศาสนา ทั้งนี้ก็อาศัยแก่ศรัทธาแห่งทานทายก ยังยืนอยู่เป็นกำลังตั้งมั่น จะได้แปรวิปาสที่หกลึกเลี้ยวจากปฏิบัติแห่งฆราวาสไปนั้นหาได้ แลปฏิบัติ นั้นไซ้มีองค์ ๔ ประการ ดูองค์พระสยามภูมิตุ ประทานพระสัทธรรมเทศนาแก่ท่านสุทัตตคหบดีว่า **จตุทฺธิ โข องคฺทิสมนนาคโต** โปรดประทานไว้ว่า ฆราวาสที่ท่านประกอบด้วยศรัทธาปสันนาการ ปราโมทย์ปฏิพัทธ์ภักดีต่อพระบวรพุทธศาสนา **ภิกขุ สขฺมํ ปจฺจปญฺญเรตฺติ** ได้ปฏิบัติบูชาพระภิกษุสงฆ์ด้วยองค์ปัจจัยฐาน ๔ ประการ **สตตฺกํ ปตฺติญฺฐานํ** เป็นที่จะให้ซึ่งทิพยสถานเทวโลก อันเลิศล้ำไปด้วยสิ่งสรรพทิพยสุภาพ อันระงับโลกแสนสุขสวัสดิพิภพโคโดย ด้วยอิสริยานุภาพอันมหิมาหนึ่งจะให้เจริญกุศลกุญชร นี้อานุบุญวิรุณผล เพิ่มเติมไปทุกทิวาราตรีมิได้ขาดซึ่งทรงพระกรุณาโปรดไว้ฉะนี้ ก็สมควรแก่ฆราวาส อันปฏิบัติตามพระพุทธรูปโลมปฏิบัติกำลังศรัทธา จึงพาให้ตัดเข้ามาหาทางพระนพโลกุตระธรรมเจ้า ๔ ประการ มีพระจตุราริยมัคคญาณเป็นต้น มีพระจตุราริยผลเป็นปริโยสาน ยกเอาอดพระอมตมทานิพพานเข้าเป็นหนึ่งถึงเป็น ๔ ประการด้วยกันแลพระโลกุตระธรรมทั้งนั้น จะบริบูรณ์ได้ก็อาศัยแก่ปราทศรัทธา แลฉันทาธิปัตย์อยู่ในระหว่างโพธิปักขิอินทรีย์ภาวนาอันกล่าวคือ โลกียะศรัทธาเป็นประธาน จึงได้สันนิษฐานการกองกุศลเป็นว่า ทาน แลศีล สมาธิ ภาวนา トラบเท้าถึงพระพุทธานุสสติกรรมสถานก็จะเป็นที่อุปนิสัยปัจจัยแลอุปการแก่พระนพโลกุตระธรรมนั้นแล้ว ๑ ก็บัดนี้ท่านผู้มีศรัทธาเป็นโอฬาริกอชฌาศัย ยังมีได้วางใจลงเลย ถึงแสวงอุปายย้ายหาทางที่อันประกอบไปด้วยภูมิผลอันใหญ่หลวง อันจะพาให้พ้นจากหุบห้องห้วงมหรณพภพสงสาร อันกัณดารด้วยชาติ ชรา พยาธิ มรณภัย ให้ล่วงลุดึงใน(สี่เวศบวรสถาน) อันกล่าวคือพระอมตมทานิพพานอันเกษมสุข หนึ่งจะปวงกันเสียซึ่งทุกข์ทางอบายในปรุภพเบื้องหน้า เมื่อสดับฟังพระสธรรมเทศนาได้ซึบทราบ

^๒ อุปธิ หมายถึง กิเลสและกรรม จัดเป็นกิเลสชนิดหยาบที่สุดในกิเลส ๓ ระดับ คือ

อนุสัยกิเลส (Latent Defilements) กิเลสอย่างละเอียดที่นอนเนื่องอยู่ในสันดาน

ปริยฐานกิเลส (Internally Active Defilements) กิเลสอย่างกลางที่เกิดขึ้นจากการปรุงแต่งทางความคิด(แต่ยังเก็บไว้ในใจ)กิเลสอย่างกลางนี้คือ กิเลสประเภทนิวรณ (hindrances)

วิติกมกิเลส (Externally Active Defilements) กิเลสอย่างหยาบคือกิเลสที่ทำให้สัตว์สร้างกรรมขึ้นมาทางกายและวาจา ซึ่งได้แก่ อุปธิ ทั้งสี่ คือ

ชันธุปธิ กิเลสเป็นเหตุสร้างกรรมจากยึดมั่นถือมั่นในขันธ

ตณฺหุปธิ กิเลสเป็นเหตุสร้างกรรมจากความทะยานอยาก

อภิสังขารุปธิ กิเลสเป็นเหตุสร้างกรรมจากปรุงแต่งทางความคิด

กามคฺคฺยูปธิ กิเลสเป็นเหตุสร้างกรรมจากความหวนหวนในกามคุณ

^๓ ความเสื่อมใส, ความเขินบานผ่องใส, อาการที่จิตเกิดความแจ่มใส โปร่งโล่ง เบิกบานปราศจากความยึดมั่นถือมั่นต่อบุคคลหรือสิ่งที่พบเห็น สดับฟังหรือระลึกถึง มักใช้คู่กับ “ศรัทธา”

สันดานเห็นอาณิสสแห่งสังคายนาโดยปริยายว่าเป็นโยคกุศล เป็นภูมิผลใหญ่หลวง ถ้าเลิกยิงนกหนา เห็นจะเป็นที่พึงพาพักให้ พันภัยในบุรุษเบื้องหน้า

เมื่อสันนิษฐานเข้าใจฉะนั้นแล้ว จึงปรึกษาหารือพร้อมเพรียงกัน มิได้มีผู้จะพาผันแปรปรวนไปจากทางกุศลแลศีล ทาน จึงพากันเสียดสละธนสารทรัพย์จับถวายเครื่องบูชาทักษิณาทาน เป็นต้นว่าสมณะบริวาร ผ้าไตร จีวร บาตร แลเสนาสนะ เกศขั้วตาด แลเครื่องสการบูชาต่างๆ ตามสมควร ยาว トラบเท้าเสร็จแล้ว ก็ชักชวนกันยกมาตกแต่งตั้งสการบูชา พระธรรมเทศนาตามตำแหน่งในสังคายนายพระไตรปิฎกกาลบัดนี้ แต่ทว่าเราจะคล้อยเกล้าเข้าหาอย่างให้เป็นทางที่ทอดบันไดลงสู่สระ โบกขรณที่ตำแหน่งน้ำ อันกล่าวคือ พระธรรมเทศนาพระมหาปฐมสังคายนายนี้ จะได้ชำระมลเพื่อโคลมฉนธิร์ อันมีกลิ่นเป็น สอายเป็นภัยชาบ กล่าวคือ อุกุศลบาปอันลามกจะตกต้องติดสันดานอยู่บ้าง จะได้ชำระสะสางล้างละลายให้ลอยไปด้วยกำลัง น้ำอันกล่าวคือพระธรรมเทศนา ฯ

อันนี้ก็เหมือนด้วยพระยาอชาตศัตรู อนุสนธิ์เรื่องราวแห่งท่านพระองค์นี้ อันที่แท้เธอก็มีพระบารมีได้สร้างสมมาช้านาน ประกอบด้วยพระอภินิหารก็เต็มเปี่ยมเลี่ยมล่อพระโลกุตระธรรมอยู่แล้ว เป็นเนื้อว่ากรรมจะให้จำไกลพระอริยมรรคญาณ จึงให้ไปเสวนาการคบหาสมาคมกับพระเทวทัตก็พาเธอนั้นให้ตกพลัดจากอุปนิสัยพระโสดาปัตติมรรคญาณ เพราะเหตุประหารชีวิตสมเด็จพระบิดานั้นเสียระหว่างโถมเธอนั้นก็เที่ยงที่จะซึ่งอเวจิมหานรกจะหมกไหม้อยู่สิ้นกาลช้านานกำหนดกาล トラบเท้าชั่วฝันดินจนสิ้นกับจึงจะค่อยกลับขึ้นได้ ครั้นอยู่มาภายหลังเมื่อท้าวเธอได้ตั้งอยู่ในสมบัติด้วยกำหนดได้ว่ากระทำกรรมไว้เป็นสาเหตุก็ให้บังเกิดวิบัติอันตรายร้อนรอนทนทเวช^๔ เผอิญให้อาเพศเหตุภัย เภรवारम्म แม่นมาตรวจว่าจะบรรทมก็มีใครจะหลับให้กระสับกระส่าย ให้เห็นคลบล้ำลายเป็นประหนึ่งว่าบุคคลเอาดอกเข้ามาประหารได้สักกร้อยเล่ม ก็ตกใจวาชขึ้นตะลึงลุกขึ้นตั้งตั้งจนนางสนมในพระราชวังพากันร่นวาย ก็ยังไม่สบายฉะนั้นเป็นนิจมา จนฝ่ายพอมตรอมทุกข์มาช้านาน จึงได้ไปเสวนาการคบหาท่านผู้ชื่อว่า โกมารภัจจ์ ผู้เป็นแพทย์อันพิเศษ ท่านได้สร้างสมบารมีมามาก ท่านจึงเปียงบายสม่าเสมอ พระคุณสมเด็จพระบรมสัพพัญญูจึงนำสมเด็จพระเจ้าอชาตศัตรูออกไปเฝ้าสมเด็จพระพุทธองค์อันทรงพระวิเชียรญาณ

ท้าวเธอก็ได้รับพระราชทานฟังพระธรรมเทศนาพระสามัญญผลสูตร อันเป็นกระแส ศีลา ชันธาทีคุณอันประเสริฐ เมื่อเธอได้สดับก็ให้ชัชชาบสันดาน ปานประหนึ่งว่าได้รับพระราชทานพระอมตะธาราอมฤต มารดให้ระงับดับร้อนให้เย็นชาบชานไปทั่วทุกเส้นพระโลมา แม่นอันว่าโลกียสัทธาที่บังเกิดผุดขึ้นในพระบวรสันดานยังจิตให้ปลันนาการผ่องใส ในพระบรมพุทธานิคุณแห่งพระบรมพุทธสัพพัญญู เธอนั้นก็พึงรู้ว่าพุทธสวัณนาธิคุณนี้เป็นที่พึ่งได้โดยแท้ ตั้งแต่นั้นมาจึงค่อยเลื่อมใสได้ไปมา ได้สักการบูชา แล(๒)ทศนาพระรูป พระโอม พระสิริวิลาส ได้ถวายอภิวัตวันทนาการ จึงมีพระบวรสันดานนั้นสนิทสนมค้อมเข้าในพระบรมบาทยุคลแห่งสมเด็จพระบรมพุทธสัพพัญญูเจ้า อันว่ากามาพจรกุศลศรัทธานั้นก็กล้าหาญในพระบวรสันดานนั้นก็ผ่องแผ้วเป็นผาสูกสบายมาแต่กาลนั้น ฯ

ครั้นอยู่มาเมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์นิพพานแล้ว ไม่ช้าไม่นานประมาณได้สองเดือน พระอริยะสงฆ์มืองค์พระมหากัสสปะเถระ วุฑฒา ผู้เฒ่าเป็นประธาน ท่านปรารถนาที่จะเริ่มการสังคายนายพระไตรปิฎกยกย่องพระพุทธานุศาสนให้ถาวรในบริเวณพระนครราชคฤห์ครั้งนั้น ส่วนว่าสมเด็จพระเจ้าอชาตศัตรูผู้ทรงพระราชศรัทธาก็ได้ปฏิบัติบูชาช่วยเหลือพระทัยในกิจการ ถวายปฏิญาณแก่พระอริยะสงฆ์ มอบพระองค์อยู่ข้างฝ่ายอาณาจักร จัดแจงเจือจางด้วยจตุปัจจัยทานถวายสงฆ์ ให้

^๔ การต่อเนือง, การสืบเนือง.

^๕ เทวช (ทะเล-หวัด) - การคร่ำครวญ, ความลำบาก.

ตำราการเป็นกำลังวังชาในพระมหาปฐมสังคายนานั้น พระองค์จึงได้อานิสงส์ส่วนกุศล บังเกิดเป็นภาคผลภูมิอันใหญ่หลวงล้ำเลิศ โชคดีจะให้ไปบังเกิดในอเวจี ด้วยอานุภาพบุญราศีที่เธอได้สร้างสมในปฐมสังคายนายครั้งนั้นเข้าช่วยประคองป้องกันภัยให้พ้นโทษที่จะถึงมหาวาณนั้นเป็นเสด็จไปได้ แต่ทว่าเป็นปิณฑฆาตกรรมกระทำไปพอเป็นที่แค่นี้เพียงโทษกุมภีร์ประมาณแล้วก็ให้เกิดกองอภินิหารเป็นปัจจัยอุการอันดี ประกอบด้วยคุณราศีถึงที่พระอุปนิสัยอันสูงสุดใหญ่เยี่ยมยอดมงกุฏ จอมปัจเจกพุทธพงษ์ คือบรมปัตติพระองค์นั้นจะได้ตรัสเป็นพระปัจเจกโพธิ์โปรดประชาในอนาคตกาลเบื้องหน้า ทั้งนี้ก็อาศัยสัพบุรุษเสวนาเพราะว่าคบหาด้วยท่านผู้เป็นสัพบุรุษจึงเจริญพระปัญญาให้คล้อยเกล้าเข้าในพระบรมพุทธานุคุณนั้น ๆ แล้วมาทั้งนี้เพื่อจะให้ท่านทานาธิปัตย์ที่ทั้งปวงเห็นซึ่งคุณราศีในสังคายนาพระไตรปิฎกอันยกขึ้นเป็นยอดอานิสงส์แสนมหาประเสริฐสุดซึ่งจะพรรณนาด้วยเป็นการบูชามหาบุญอันใหญ่ อาจให้เกิดเป็นอุปนิสัยแห่งพระโลกุตตรอาริยมรรคญาณซึ่งมาตรแมนจะยังสังสารนาการท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏฏ์นี้ตราบได้กุศลอันนี้ก็จะส่งผลให้ซึ่งทิพยสมบัติเจริญสุขสิริสวัสดิภักทโกไคยไอยสววรรค์ ในทิพยเวษยันต์ โทยมทอง ครอบครองทิพยแสนสร่างคบริวาร ในทิพยสันฐานเทวโลก อันปราศจากอุปัทวทุกข์โศก มีแต่จะแสนสุขทุกทิวาราตรี ด้วยบุญราศีจะให้ผลมิได้รู้หยุด ทั้งสมบัติในมนุษย์สรรพเนกจะนับชาติปมิได้ ด้วยกำลังอุปนิสัยเป็นปัจจัยอุการค้ำชู จะให้ท่านทายกหญิงชายนี้คงอยู่ด้วยกันไป ตราบเท่าถึงตำแหน่งในสำนักพระบรมสยัมภูญาณ มีองค์พระศรีอาริยมตตริยเป็นต้น จะได้พากันตามเสด็จจรดลเข้าสู่สิวมอกข์ อมตมหานครนฤพาน โสภ ปรีเวหนำ สมตติกมมาย จะพ้นจากทุกโศกในกระแสสังสารวัฏฏ์ ให้ตัดเดชด้วยเพชรคณาอุรอันกล่าวคือ พระวิสุทธิธรรมมรรคญาณ ในอนาคตกาลเบื้องหน้า ถ้ากระไรก็ขอท่านผู้เป็นทานทายก อันนับเข้าว่าเป็นพุทธสาวกในพระบวรพุทธศาสนา พึงตั้งใจระวังฟังพระธรรมเทศนา บูชาพระไตรปิฎกโดยสังจะคำรบบนอบประณาม ให้พร้อมทั้งสามคือ กาย แลจิต แลวาจา จึงเจริญศรัทธาให้ปราโมทย์ยินดี อาตมาภาพสงฆ์ทั้งสี่จึงจะได้สวดพระบาลี พระวินัยสุตตาทิธรรมปิฎก สนองศรัทธาหนึ่งกับอาตมาจะได้รับทานสำแดงอธิบายขยายความตามเรื่องราวสังคายนานี้กว่าจะสมควรแก่เวลาในกาลบัดนี้ ฯ

ธมมจกกปวตตณัทธิมาที กตวา ยาว สุภทท ปรีภาชก วินยนา กตพุทธ กิจเจ กุสินาราย์ อุพวตตเน มลลานัน อุพวเนย มกกลาแลน มนตเร วิสาขปุณณมี ทิวเส ปจจสมเย อนุปาทิสเลายานิพพานธาตุนยา ปรีนิพพุเต ภควติโลกนาเถ ภควโต ปรีนิพพานสนนิปิตตานัน ภิกขุสทสทสนัน สัมเถโร आयสฺมา มหากสฺสโป สตตาทัน ปรีนิพพุเต ภควติ สุภทเทน วุฑฒา ปพพชิติน อล อวฺโส มา โสจิตถ มา ปรีเทเวตถ สุมุตตา มยฺ เตน มหาสมณเณ น อุพทตฺตาจ โหม อิทํ โวกปติ อิทํ โว น กปปติ ตี ฯ

[ธมมจกกปวตตณณฺธิ อาที กตวา ยาว สุภททปรีพพชกวินยนา กตพุทธกัจเจ, กุสินาราย์ อุพวตตเน มลลานัน สาลวเน ยมกกลาแลนมนตเร วิสาขปุณณมทิวเส ปจจสมเย อนุปาทิสเลาย นิพพานธาตุนยา ปรีนิพพุเต ภควติ โลกนาเถ ภควโต ธาตุนยาทิวเส สนนิปิตตานัน สตตณัน ภิกขุสทสทสนัน สขมเถโร आयสฺมา มหากสฺสโป สตตาทปรีนิพพุเต ภควติ สุภทเทน วุฑฒปพพชิติน อล อวฺโส, มา โสจิตถ มา ปรีเทเวตถ, สุมุตตา มยฺ เตน มหาสมณเณ, อุพทตฺตา จ โหม – ‘อิทํ โว กปปติอิทํ โว น กปปติ ตี]

อันว่าอนุสนธิ พระธรรมเทศนา ซึ่งอาตมาภาพจะได้รับฐานะเป็นส่วนสำแดง ในที่ปัจฉาสนสองพระราชา พระมหากัสสปะเถระเจ้าโดยลำดับเรื่องพระมหาปฐมสังคายนา ตามปริยายกระแสพระสุตตันตเทศนาต่อให้ดับสติปัญญาแห่งท่านทานาธิปัตย์ ภควติ โลกนาเถ ในเรื่องต้นท้าวเมื่อสมเด็จพระทศพล ไตรภพนาถศาสตราจารย์ อันมีพระบวรสันดานมิได้หุดห่อ ท้อแท้ในทางพุทธกิจประเพณี ช่วยชักชวนหมู่ประชาชนพวกพັນธาวาไนยสัตว์ ธมมจกกปวตตณณฺธิ อาที กตวา เป็นต้นว่า พระพุทธองค์โปรดประทานพระธรรมจักรอันเป็นปฐมเทศนาปาฏิหาริย์ ชำระสันดานพระปัญญาวัคคีย์ภิกขุทั้ง ๕ นั้นให้ลู่วาง

ถึงอริยมรรคญาณ ครอบงำอุปการะอยู่ในที่วิสุทธิยชีนาสพในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่นั้นมารุ่งเรืองเฟื่องฟู ด้วยหมู่พุทธบริษัท สังฆสมาคม อุบาสก อุบาสิกา ยาว **สุกตพุทธบริษัทวินยนา** ครอบงำพระชั้นชาชราโรยลง ก็ยังทรงพระอุตสาหะ ชำระพุทธกิจ มิได้คิดที่จะลาบภักพระบวรกายจึงตรัสพระธรรมเทศนาด้วยสุดตันตปริยายทำลายทิวสิสุภัทพุทธบริษัท อันได้รับพระราชทานที่อวสานสาวกในพระพุทธศาสนา **กตพุทธภิเษก** (เมื่อชำระ) [ได้ชื่อว่าชำระ] พุทธกิจมาสำเร็จแล้วบิณาน **ปรีนิพพุตเต** ล่วงเข้าเพล่าปัจจุสมัยกาล ก็เสด็จดับขันธเข้าสู่พระนิพพาน (ขึ้น) ในส่วนสาละวันยวนดงรัง ณ เมืองกุสินารา กำหนดแคว้นนั้นมา **เอกวิสติทิวสา** ได้ ๒๑ วัน ก็พลสิ้นกาล บุษบาพระบรมศพสงบลงแล้ว วันนั้นเป็นวันแจกพระธาตุ ฝ่ายฆราวาส ท้าวพระยา แต่บรรดามาสนิบาตประชุมกันครั้งนั้น ท่านก็ได้รับพระราชทานส่วนแบ่งปันพระบรมธาตุก็บังควรแล้วก็ชวนกันกลับไป ๆ ก็ในที่พระบรมธาตุนั้นไซ้ ผู้คนก็เบาบางห่างโรยลง บรรดาพวกพระสงฆ์ยังอยู่หมดโดยกำหนดประมาณ ๗ แสน ๆ

อายุสมา มหาสกลโป ครั้งนั้นพระมหาสกลปะเป็นสังฆเถระอธิบดี ตั้งอยู่ในพระกตเวทิต่างที่จะสนองพระคุณพระบรมศาสดาจารย์ จึงปรึกษาสงฆ์คิดอ่านตั้งการสังคายนาหมุดหมายพระไตรปิฎกยกย่องพระบวรศาสนาให้ถาวรวัฒนาการจึงคิดอ่านกำหนดนิมนต์สงฆ์ ๕๐๐ พระองค์ ๆ เลือกเอาแต่ดี ๆ อันประกอบไปด้วยคุณราศีสุดถึงจะพรรณนา ครั้นแล้วก็ปรึกษากันไป ผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้ง ๕๐๐ พระองค์จึงให้ครั้งไปพร้อมกันเมืองราชตรีเมืองใหญ่ จะได้เป็นที่อาศัยโยจรคามทั้งพระมหาอาราม ก็เป็นที่สบายหลายตำแหน่งก็จะเลือกจัดจัดแจงให้เป็นผาสุกสำราญในการสังคายนา รอยพระมหาเถระเจ้าทั้งหลาย ๕๐๐ พระองค์ มีพระมหาสกลปะเถระเป็นต้น มีพระอานนท์เถระเป็นปริโยสาน เมื่อปรึกษาการพร้อมกันแล้วก็อำลาท้าวพระยาแลทายกอุบาสก อุบาสิกาแล้ว ก็พากันยกออกมาจากเมืองกุสินารา แยกย้ายไปพร้อมกันลาเมืองราชคฤห์สิ้น แต่พระอานนท์เถระเจ้านั้นพาลจะเข้าอยู่ล้าหลัง ให้พะว้าพะวังอยู่ด้วยญาติโยม หมุกษัตริย์ชัตติยา กรมฝ่ายหน้าแลฝ่ายในให้อาศัยอยู่เป็นหนักหนา รังร่อยจนเดือนแปดจวนพระวัสสาจึงพากันไป อนึ่งเล่าก็อาศัยอยู่ด้วยพระบรมศาสดา **ภควโต ปตต จิวริ คเหตุวา** จักเอาเครื่องบริขารปากจิวรญา เธอก็ทรงพระโศกการรแสงให้มีใครจะสร้าง ก็คมนาคมการเดินทางไปไม่สะดวกด้วยทายกแลอุบาสก อุบาสิกาในบ้านนั้นเมืองนั้น ก็พากันโศกคล้อยสะอึกสะอื้นให้อาลัยอยู่ด้วยสมเด็จพระสัพพัญญู ๆ พระผู้เป็นเจ้าพระอานนท์เถระก็สำแดงพระธรรมเทศนาระงับโศกคนทั้งปวง แล้วก็พากันล่องถึงพระเชตุพน พระผู้เป็นเจ้าอานนท์ก็แวะเข้าปฏิบัติจัดแจงพระอารามให้อยู่เป็นปกติตามที่ตามฐาน เมื่อสำเร็จเสร็จการแล้วก็พากันไปสู่อำเภอราชคฤห์ก็มีในกาลครั้งนั้น ๆ

พอพระอริยสงฆ์ ๕๐๐ พระองค์ไปถึงแล้วก็พร้อมเพรียงกันในวันอุโบสถเพ็งเดือน ๘ ครั้นแรมลงค่ำหนึ่ง จึงพากันอยู่จำพระวัสสาในอรัญญิกาวาสอันใหญ่ ใกล้ถึงเขาเวภารบรรพต ฝ่ายพระมหาสกลปะสังฆเถระอธิบดี ตั้งอยู่ในพระกตเวทิต่างที่ได้รู้เหน้อยหน่าย ให้ระลึกไปถึงคุณพระสัพพัญญู เมื่อระลึกไป ๆ ก็เห็นอนิจจัง สังเวชดับ เป็นเหตุแห่งพระศาสนา เมื่อครั้งพระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ พวกพุทธบริษัทสงฆ์ก็พากันเฟื่องฟูอยู่สิ้นทุกอวาส ฝ่ายฆราวาสญาติโยมก็เจริญศรัทธาพากันไปมาเยี่ยมเยียนพระอารามอยู่เนือง ๆ พระอารามก็รุ่งเรืองอยู่ทุกตำแหน่ง เมื่อหาพระองค์ไม่สักเท่าไรมีกำหนดได้สองเดือนเท่านั้นก็เห็นเป็นอนิจจัง ทั้งพระอารามก็รุ่งเรืองเป็นอันลามกมีแต่ว่าจะรกรอกอยู่ด้วยยากเยื่อเชื่อชานกิ่งไม้ใบไปจนชั้น แต่ว่าพระคันธกุฎีที่ตำหนักน้อยใหญ่ก็ร่วงโรยชำรุดปรักหักพัง ดับมิได้มีผู้ **ปุนปนิ** ปฏิสังขรณ์ จึงเศร้าหมองลงฉะนี้ เมื่อพระกัสนปะเถระ พระผู้เป็นเจ้าคิดฉะนั้นแล้วจึงปรึกษาสงฆ์ว่าเราเจริญการสังคายนาไป เห็นจะไม่ได้อันตรายจะบังเกิดในพระศาสนา เพราะเหตุว่าอัฐารสมหาวิหารทั้ง ๑๘ อาราม มีเวฬุวันเป็นอารามเดิมนั้นชำรุดร่วงโรยปรักหักพัง ถ้าเราจะเขยเขื่อนเสียมิได้เอาใจใส่ ก็จะมีภัยประับบาท แต่เคยรัตตินิตรนมันจะนิทานว่าเราผู้เป็นศิษย์หาสาวกพระบรมศาสดานั้นหากตัญญูบมิได้ อย่างกระนั้นเลย เราจะพากันกำหนดงดการสังคายนานั้นไว้ก่อน จะผ่อนผันพากันปฏิสังขรณ์พระอารามตามกำลัง แต่พวกลำพังกาลังเราเห็นยาก

กว่ายาก ด้วยการนั้นมากกว่ามากหลายตำแหน่ง อย่างกระนั้นเลยเราจะพากันเข้าไปถวายพระพรแก่ท่านเป็นเจ้าธรรณี จะขอเอาพระบารมีให้ช่วยกันการนั้นจึงจะสำเร็จได้เร็ว ๆ ๑

อด โข เถโร แม่นว่าพระมหาเถรเจ้าผู้ใหญ่น้อยผู้ใหญ่ได้รับเถรวาทคำสั่งพระมหากัสสปะแล้วจึงพากันไปถวายพระพรแก่สมเด็จพระเจ้าอชาตศัตรู ขอหัตถกรรมนายช่างแลคนงานให้มาช่วยการปฏิสังขรณ์พระอาราม ฝ่ายพระเจ้าอชาตศัตรูผู้ทรงพระราชศรัทธา ทรงพระกรุณาตรัสสั่งราชบุรุษให้เกณฑ์ช่างนายงานแลคนค้นการไปช่วยเร่งรัดจัดการปฏิสังขรณ์พระอารามให้งามดีขึ้นเป็นปกติประมาณเดือนหนึ่งจึงสำเร็จพร้อม **อด โข กาล** ในกาลครั้งนั้นฝ่ายพระมหาเถรเจ้าทั้งปวงมีพระมหากัสสปะเถรผู้เฒ่าเป็นต้น เมื่อสิ้นมลโศภกั้วด้วยพระอารามนั้นแล้ว จึงพากันไปถวายพระพรขอพระโรงใหญ่เป็นที่อาศัยนั่งตั้งการสังคายนาย ฝ่ายพระเจ้าอชาตศัตรูทรงพระราชศรัทธายินดีนัก มิได้ให้พักที่จะถวายพระพรไปหลายคำจึงตรัสสั่งให้ตั้งโรงมณฑปอันใหญ่ ใกล้เคียงสถิตบรรณคูหา แทบเง้อมเงาเวภารบรรพตให้ประดับไปด้วยเครื่องอลงกตแก้วกาญจนมณีรุ่งเรืองไปด้วยรังสีอันโอภาสทั้งภูมิพื้นเพดานดาษประดับด้วยดาวเดือน วินิตตลนตมิว ปานประหนึ่งว่า จะคล้อยเคลื่อนเลื่อนลอยลงมาแต่เมืองฟ้า พวงพุ่มพวงมาลาระย้าแก้วแกมกาญจนอนันต์ อวหสนตมิว ปานประหนึ่งว่าจะเยียมเย้ยทิพย์วิมานในเมืองสวรรค์ ทุกสิ่งสารพันเครื่องสการะบูชาอมิส ทั้งแท่นที่สถิตแลเครื่องลาดอาสนะสงฆ์ ครบที่นั้งทั้ง ๕๐๐ พระองค์งามโอภาสมิเถรอาสน์อยู่เบื้องขวาตั้งเครื่องบูชาประทีป รูป เทียน สุคันธะ กระแจะจันทร์ ทุกสิ่งสารพันเครื่องสุคันธะตรลอบไป **พรหมวิมานวิย** เปรียบปานประหนึ่งว่า วิมานพรหมไฟโรจน์โชตนาการ ๑ ในภายในมณฑปนั้นให้มีธรรมาสน์ สมควรจะเป็นพุทธานุสนอันประเสริฐสุดจึงจะพรรณนา **ทนต์ขจิตตวิษณี ฤเปตวา** แล้วให้ตั้งไว้ถึงพัทวิษนีอันขจิตระไปด้วยงาแลเครื่องบูชาต่างๆ ไว้ให้เป็นอันเสร็จ จึงทรงพระกรุณาเสด็จไปมอบเวนถวายพระสงฆ์แล้วปฏิญาณพระองค์ให้ตั้งอยู่ในอาณัติกรับธูระปฏิบัติจัดแจงเอาพระทัยใส่ด้วยจตุปัจจัยอาหารบิณฑบาต บูชาแก่พระอริยะสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ พระองค์เป็นนิจกาล ฝ่ายพระอริยะเจ้ากระทำสังคายนาครั้งนั้นก็สันสบายด้วยบิณฑบาตมาเลี้ยงชีพอาตมา

ฝ่ายพระมหากัสสปะเถร ท่านจึงปรึกษาให้กำหนดการนั้นในวันแรมเดือน ๙ ฝ่ายพระสงฆ์ผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้ง ๕๐๐ พระองค์นั้น ก็เป็นพระอรหันต์เนื่อนาบุญกอบปรด้วยพระโลกุตระคุณควรแก่ทักษิณัยบูชา เว้นไว้แต่พระอนันท์ผู้เดียวยังต่ำตกเป็นเสกขบุคคลอยู่ได้ถึงแต่เพียงพระโสดา ในกิริยานั้นพระอนันท์เถรก็ไม่สบาย ด้วยความละอายพระอริย(ย)เจ้าเป็นกำลัง เห็นก็จะจวนวันจวนเวลาจึงเข้ายึดหน่วงเอาพระกายคตานุสสติกรรมฐาน トラบทราบปึงจะสมัยเพลากาลก็บรรลุถึงซึ่งพระอรหัตตมรรคญาณ **อาสาเวหิจิตต์ วิมุจจิ** พระอนันท์เถรมีสันดานบริสุทธิ์สิ้นอาสวะกิเลสลามกแล้ว พระพักตร์ก็ผ่องแผ้วแจ่มใสดุจพระจันทร์ในวันเพ็ญ เมื่อพระสงฆ์เข้าประชุมกันในมณฑปมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ยังมีได้เห็นพระอนันท์ไปก็ชวนกันถามหา ฝ่ายพระอนันท์ผู้เป็นพุทธานุชาจึงเข้ามาอาโปกสิณสมาบัติแล้วก็เหาะลัดตดโลดปฐพีผุดขึ้นในกลางพระมณฑป ฝ่ายพระมหากัสสปะเถรนั้นก็สรรเสริญสาธุการ สมองพระโอษฐ์พระบรมศาสดาจารย์ในขณะกาลครั้งนั้น ๑

เมื่อพระอริยะสงฆ์สันนิบาตประชุมพร้อมแล้ว พระมหากัสสปะจึงปรึกษากันว่าครั้งนี้เราจะได้บูชาสนองพระเดชพระคุณด้วยการทำการสังคายนา ก็เราจะสังคายนาบัดนี้ท่านจะเห็นกระไร จะสังคายนาพระวินัยก่อนนี้ถ้า ถ้าจะสังคายนาพระสูตรแลพระอภิธรรมนั้นก่อนจึงจะควร ฝ่ายพระอริยะสงฆ์ทั้งปวงก็ปรึกษาลงเห็นพร้อมว่า เมื่อพระพุทธรองค์ยังทรงพระทรมานอยู่นั้น พระพุทธรองค์ตรัสสรรเสริญพระวินัยปิฎกว่าเป็นอายุพระศาสนา ขออาราธนาให้สังคายนาพระวินัยก่อน เอออันนี้ก็ชอบอยู่แล้ว ก็ข้าเราจะตั้งให้เป็นปจฉาวิสิขนาจึงจะเปลื้องปลดหมดมลทิน ก็อันฝ่ายข้างปจฉาจะตั้งแก่อาตมากัสสปะจะได้ถามพระวินัยนี้ไปฝ่ายวิสิขนานั้นจะเห็นท่านผู้ใดเล่า จึงจะควรเป็นผู้วิสิขนา อันยิ่งด้วยปริชาเชี่ยวชาญในวินัยปิฎก ฝ่ายพระอริยะสงฆ์ทั้งปวงจึง

ยึดหน่วงนิมิตเอาพระอุบาลีเถรให้รับฐานะเป็นผู้วิสันนา เพราะเหตุด้วยพระบรมศาสดานั้นตรัสสรรเสริญเยินยอว่าพระอุบาลีเถรนี้เป็นยอดในพระวินัยปิฎก

เมื่อปริกษายอมกันฉนั้นแล้ว พระมหากัสสปเถรจึงจะตั้งอาตมะเป็นผู้ปุจฉา ตูกริยานั้นสงบเสงี่ยมพระองค์จึงปฏิญาณพระสงฆ์สวดพระบาลีว่า **สุณาตุม ฆนเต สัมมส ปตตกลล อหิ อุปาลี อายสมนต วินย ปุจเจยย** ฯ อธิบายในคัมภีร์ปฏิญาณนั้นท่านว่า **อาวุโส สโฆ** ตูกร อาวุโส สงฆ์ทั้งปวง **สุณาต** ท่านทั้งหลายจงชวนกันฟังคำอาตมากัสสปะ ผู้จะถามพระวินัยปิฎกแก่พระอุบาลี **ยทิสัมมส ปตตกลล** ฉิแลว่าการนั้นสมควรอยู่แล้ว อาตมาก็จะถามไปบัดนี้ ฯ เมื่อปริกษาเห็นพร้อมว่าสมควรที่จะกระทำพระอุบาลีเถรให้เห็นเป็นใหญ่ในที่วิสันนาพระวินัยปิฎกดังนี้ ฯ จึงมีคำปุจฉาถามเข้ามาว่า พระอาณนทน์จะวิสันนาพระวินัยไม่ได้ฤาเป็นประการใด ฯ วิสันนาว่า ออ พระอาณนทน์ก็พอที่จะวิสันนาพระวินัยนั้นได้อยู่ก็แต่ที่ว่าสมเด็จพระมหากัณฐมา เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระธรรมมีพระชนม์อยู่นั้น พระพุทธองค์ยกย่องพระอุบาลี ฝ่ายข้างพระวินัยปริยัติตั้งพระอุบาลีไว้ในที่เอดทศคเฝายข้างพระวินัยอาศัยเหตุฉนั้นพระอริยะสงฆ์ทั้งปวงจึงพร้อมเพรียงกันกระทำพระอุบาลีเถรให้เป็นฐานะในที่วิสันนาพระวินัยปิฎก ก็มีในขณะกาลบัดนี้ ฯ

เมื่อพระมหากัสสปเถรสมมติอาตมา เป็นผู้ถามพระวินัยด้วยประการฉนั้นแล้ว ฯ **อล โข อุปาลี เถโร** ในลำดับนั้น พระอุบาลีเถรจึงสมมติอาตมาว่า **สุณาตุม ฆนเตสโฆ อหิ อายสมตมา มหากัสสปน วินย ปุจโจ วิสขเขยย** อธิบายว่า **ฆนเตสโฆ** ข้าแต่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของทั้งปวงจงฟังคำแห่ง ฯ ข้า ฯ อุปาลี ผู้จะวิสันนาพระวินัยปิฎก กิจนี้ ฯ ฯ ข้า ฯ จะวิสันนาพระวินัยปิฎก ถ้าสมควรแก่พระสงฆ์ คือว่า สงฆ์ทั้งปวงเห็นสมควรอยู่แล้ว พระมหากัสสปเถรเจ้าจะไถ่ถามข้าพเจ้าในข้อพระวินัยบทใดๆ ก็ดี ข้าพเจ้าจะวิสันนาแก้ไขไปในกาลบัดนี้ ฯ เมื่อพระอุบาลีเถรสมมติอาตมาแล้ว พระผู้เป็นเจ้าของก็มีสการพระอริยะสงฆ์อันเป็นลำดับแห่งพระเจ้าแล้วก็ขึ้นไปสู่ธรรมาสน์ ถือเอาซึ่งพัทวิชนีอันขจิตไปด้วยงา ปรรภาที่จะวิสันนาแก้ไขข้อพระวินัยปิฎก **ขอบจวย** ท่านทายกจงตั้งโสตประสาททั้งสองเป็นภาชนะทองรองรับสดับซึ่งรสวรรพระบาลี อันพระมหานาฏทั้ง ๔ จะสวดสรภัญญะไปในขณะกาลบัดนี้ ฯ หยุดไว้สวด ฯ

คำพระกัสสปะ ฯ **ตโต มหากัสสป เถรา สเนนีสิติตวา อายสมนต อุปาลี วินย ปุจฉิ** ฯ ในลำดับนั้น พระมหากัสสปเถรเจ้าก็ขึ้นนั่งเหนือเถราอาสนะ แล้วก็ถามพระวินัยปิฎกในข้อจตุปาราชิกสิกขาบทนั้นก่อน ว่าตูกกร **อาวุโส อุปาลี ปถม ปาราชิก** อันว่า ปฐมปาราชิกสิกขาบทนั้น **กตถปถญุตต** สมเด็จ ฯ ล ฯ ตรัสบัญญัติในประเทศที่ใด ขอพระผู้เป็นเจ้าของวิสันนาไปในกาลบัดนี้ ฯ ฯ

คำพระอุบาลี ฯ **เวสาลีย ฆนเต** พระเจ้าข้า ข้าแต่พระคุณอริยกัสสปะ ปฐมปาราชิกสิกขาบทนั้น สมเด็จพระบรมครูเจ้าตรัสบัญญัติซึ่งปฐมปาราชิกสิกขาบทในเมืองเวสาลีราชธานี ฯ

คำพระกัสสปะ ฯ **กั อารพพ** ตูกกร อาวุโส อุบาลีก็สมเด็จพระบรมครูนี้ปรารภซึ่งบุคคลผู้ใดให้เป็นเหตุเป็นปัจจัยก่อน ซึ่งได้ตรัสบัญญัติซึ่งพระปฐมปาราชิกสิกขาบทอันนี้ ฯ

คำพระอุบาลี ฯ **สุทินน กลนทปุตต** พระเจ้าข้าสมเด็จพระบรมครูนี้ปรารภพระสุทินอันเป็นบุตรแห่งกัณฐเศรษฐีให้เป็นเหตุเป็นปัจจัยก่อน แล้วพระพุทธองค์ก็ตรัสบัญญัติซึ่งปฐมปาราชิกสิกขาบทแก่พระสงฆ์ทั้งปวง แต่บรรดาเป็นพุทธชินนรส ในพระบวรพุทธศาสนา ฯ

คำพระกัสสปะ ฯ กิสมิ วตถุสมิ เออก็มาใส่ไว้ตถุอันใดเล่า สมเด็จพระบรมครูเจ้าจึงบัญญัติซึ่งปฐมปาราชิกสิกขาบท พระสุทินนั้นกระทำผิดสิ่งใดเถา ฯ

คำพระอุบาลี ฯ เมถุนสมิ พระเจ้าข้า พระสุทินภิกขุ นั้น ส้องเสพเมถุนธรรมกับด้วยปุราณหุติกาเพื่อนสาลาเก่าของ อาตมา อาศัยเหตุที่พระสุทินกระทำผิดครั้งนี้ สมเด็จพระบรมครูเจ้าจึงตรัสบัญญัติปฐมปาราชิกสิกขาบทมา ฯ

แต่ ณ กาลครั้งนั้น ฯ กสนิทานมปิบุจฉิ ปุตตลมปิบุจฉิ ปถญตตมปิบุจฉิ ออนุปถญตตมปิบุจฉิ อันดั้นนั้นพระ มหากัสสปะเถรก็ได้ถามถึงนิทานแห่งปฐมปาราชิกสิกขาบท ได้ถามถึงบุคคล ได้ถามถึงบัญญัติและอนุบัญญัติ ได้ถามถึงอาบัติ แลอนาบัติโดยลำดับๆ กัน ครั้นสิ้นข้อในปฐมปาราชิกสิกขาบทแล้ว พระผู้เป็นเจ้าก็ได้ถามถึงหุติกาปาราชิกสิกขาบท แลตติย ปาราชิกสิกขาบท แลจตุตถปาราชิกสิกขาบทสืบต่อไปเล่า

พระอุบาลีเถรเจ้าก็วิสัชนา หุติกาปาราชิกสิกขาบทนั้น อาศัยเหตุที่พระธนิยะภิกขุไปล่อลวงนายเสมียนใหม่ เอาไม้ของ สมเด็จพระเจ้าพิมพิสารมากระทำกุฎีที่อยู่แห่งตน พระธนิยะภิกขุกระทำผิดในข้ออทินนาทานสิกขาบทครั้งนี้ สมเด็จพระพุทธ องค์เจ้าจึงตรัสบัญญัติถึงหุติกาปาราชิกสิกขาบท ฯ แลตติยปาราชิกสิกขาบทนั้น อาศัยเหตุที่พระสงฆ์ปลงเสียซึ่งชีวิตแห่งตน ตน สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าจึงตรัสบัญญัติ ฯ แลจตุตถบัญญัติซึ่งหุติกาปาราชิกสิกขาบทนั้น อาศัยเหตุที่พระสงฆ์อันทำพระวัสสาอยู่ ริมฝั่งแม่น้ำวัคคมุทา อวดอุตริมนุชยธรรมแก่มนุชย์ทั้งปวง สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าจึงตรัสบัญญัติ ฯ

พระมหากัสสปะเถรเจ้าก็ได้ถามซึ่งนิทานแลบุคคล ได้ถามถึงบัญญัติและอนุบัญญัติ ได้ถามถึงอาบัติแลอนาบัติ ดุจนัยที่ ถามาในปฐมปาราชิกสิกขาบทเบื้องต้น พระอุบาลีเถรเจ้าก็วิสัชนาแก้ไขไปโดยลำดับๆ ตกแต่ว่าจัดแจงปาราชิกสิกขาบททั้ง ๔ นี้เข้าไว้เป็นกัณฑ์ ฯ

อันหนึ่งชื่อว่า ปาราชิกกัณฑ์ ฯ จัดแจงถึง สังฆาทิเสสสิกขาบท ๑๓ สิกขาบทนั้น เข้าไว้เป็นกัณฑ์

อันหนึ่งชื่อว่า เทรสกัณฑ์ ตั้งไว้ถึง อนียตสิกขาบททั้ง ๒ ประการ นั้นเป็นกัณฑ์

อันหนึ่งชื่อว่า อนียตกัณฑ์ ฯ ตั้งไว้ถึง นิสสัคตติยสิกขาบททั้ง ๓๐ นั้นเป็นกัณฑ์

อันหนึ่งชื่อว่า นิสสัคคิกัณฑ์ ฯ ตั้งไว้ซึ่ง ปาจิตตติยสิกขาบททั้ง ๙๒ นั้นเป็นกัณฑ์

อันหนึ่งชื่อว่า ปาจิตตติยกัณฑ์ ฯ ตั้งไว้ซึ่ง ปาฏิเทส(นียะ)สิกขาบททั้ง ๔ นั้นเป็นกัณฑ์

อันหนึ่งชื่อว่า ปาฏิเทส(นียะ)กัณฑ์ แล้วตั้งไว้ซึ่ง ทุกกฐิสิกขาบท ๗๕ นั้นเป็นกัณฑ์

อันหนึ่งชื่อว่า เสนชยิกัณฑ์ แล้วก็ตั้งไว้ซึ่งอิทธิกรรมสมณะทั้ง ๗ ประการนั้นเป็นต้น อันหนึ่งในเบื้องปลาย ครั้นสังคายนา พระภิกขุวิภังค์สำเร็จแล้ว ฯ จึงสังคายนาพระภิกขุณีวิภังค์สืบต่อไปไม่เล่า ฯ

สิกขาบทแห่งนางภิกขุณีนั้นจัดเป็นปาราชิกถึง ๘ สิกขาบท จัดเป็นสังฆาทิเสสนั้น ๑๗ สิกขาบท จัดเป็นนิสสัคคิกะนั้น ๖๐ สิกขาบท จัดเป็นสุททปาจิตตินั้น ๑๖๖ สิกขาบท จัดเป็นปาฏิเทส(นียะ)นั้น ๘๐ สิกขาบท จัดเป็นเสนชยวัตร ๑๗๕ อิทธิกรรม สมณะ ๗ เข้ากันเป็นสิกขาบทแห่งนางภิกขุณีได้สามร้อยกับสิบเบ็ดสิกขาบท

เมื่อสังคายนาพระอุกโตวิภังค์สำเร็จแล้ว ในลำดับนั้นจึงสังคายนาซึ่งชั้นธวัคค์แลบริวารสืบต่อไป จัดแจงเข้าไว้เป็นวินัยปิฎก ๕ พระคัมภีร์คือ อาทิกกรรมนั้นคัมภีร์ ๑ ปาจิตติคัมภีร์ ๑ มหาวัคคัมภีร์ ๑ จุลวัคคัมภีร์ ๑ บริวารคัมภีร์ ๑ เป็น ๕ คัมภีร์ด้วยกัน ฯ

คัมภีร์พระอาทิกกรรมนั้นมีพระอรธรรถาชื่อว่า ปฐมสมันตปาสาทิกา

คัมภีร์พระปาจิตตินั้นมีพระอรธรรถาชื่อว่า ทุตติยสมันตปาสาทิกา

คัมภีร์พระมหาวัคคัมภีร์นั้นมีพระอรธรรถาชื่อว่า ตุตติยสมันตปาสาทิกา

คัมภีร์พระจุลวัคคัมภีร์นั้นมีพระอรธรรถาชื่อว่า จตุตถสมันตปาสาทิกา

คัมภีร์บริวารนั้นมีพระอรธรรถาชื่อว่า ปัญจสมันตปาสาทิกา ฯ

ปุจฉา วิสขชนา ปรีโยसानะ เมื่อจบปุจฉาวิสันนาพระวินัยปิฎกครั้งนั้น พระอรหันต์เจ้าทั้ง ๕๐๐พระองค์ก็สังวัธยายพระวินัยนั้นเป็นคณะๆ เป็นพวกๆ กัน โดยนัยอันยกขึ้นสู่ที่สังคายนา **วินยสงคหาวसानะ** เมื่อจบสังคายนาพระวินัยปิฎกครั้งนั้นก็บังเกิดมหัศจรรย์ แผ่นดินอันใหญ่ก็กัมปนาท หวาดหวั่นไหวให้จลาจล ฯ

พระอุบาลีเถระเจ้าที่วางซึ่งพัทวาลวิชนีลงไว้ **ธมมาสนาโอโรหิตวา** พระอุบาลีเถระลงมาจากธรรมาสนแล้วก็มีมัสการพระสงฆ์อันเป็นผู้เฒ่าๆ แล้วก็นั่งอยู่เหนืออาสนะอันสมควรแก่อาตมา ในกาลครั้งนั้น ฯ **ตทหนนตรี** ในลำดับนั้นพระมหากัสสปเถระเจ้าจึงปริกษาด้วยสงฆ์ทั้งปวงว่า เราจะสังคายนาพระสูตรตันตปิฎก แลพระอภิธรรมปิฎกสืบต่อไปนี้จะเอาพระผู้เป็นเจ้าองค์ใดดีให้เป็นธุระเป็นใหญ่ในที่วิสันนา พระสงฆ์ทั้งปวงก็เห็นพร้อมว่าพระอานนท์เถระนี้แลสมควรที่จะวิสันนาพระสูตรตันตปิฎกแลพระอภิธรรมปิฎก ฯ

อล โข อายสุมา มหากัสสป ในกาลนั้นพระมหากัสสปเถระเจ้าผู้มีอายุสม ก็สมมติอาตมาเป็นผู้ถาม พระอานนท์เถระก็สมมติอาตมาเป็นผู้วิสันนา ครั้นสมมติอาตมาแล้วพระอานนท์เถระเจ้าก็มีมัสการพระสงฆ์ที่เป็นผู้เฒ่าๆ แล้วพระผู้เป็นเจ้าก็ขึ้นนั่งเหนือธรรมาสน มีถือพัทวาลวิชนีอันขจิตไปด้วยงา ปรรากที่จะวิสันนาซึ่งพระสูตรตันตปิฎกในกาลครั้งนั้น ฯ

ตโต มตทหนนตรี ในลำดับนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้า จึงถามว่าพรหมชาลสูตรนั้น สมเด็จพระพุทธรองค์ผู้ทรงพระสวัสติภาคเจ้า ตรัสเทศนาในสถานที่ใด พระผู้เป็นเจ้า พระอานนท์เถระก็วิสันนาว่า พรหมชาลสูตรนั้น พระพุทธรองค์เจ้าตรัสเทศนา ในระหว่างแห่งเมืองราชคฤห์ และบ้านนาลันทคามต่อกัน ฯ พระพุทธรเจ้าปรรากซึ่งบุคคลผู้ใดให้เป็นเหตุเป็นปัจจัยก่อน จึงตรัสพระธรรมเทศนา ฯ ออ พระพุทธรองค์เจ้าปรรากคนสองคน คือสุปิยปริพาชก แลพรหมทัตมานพ ผู้เป็นอาจารย์ลูกศิษย์กัน ก็ฝ่ายอาจารย์นั้นเป็นคนนิทานพระรัตนตรัย ฝ่ายข้างลูกศิษย์นั้นเป็นคนสรรเสริญพระรัตนตรัย ฯ

อันดับนั้นพระกัสสปเถระผู้เป็นเจ้าก็ถามนิทาน ถามบุคคลแห่งพรหมชาลสูตรแล้ว ฯ ก็ได้ถามซึ่งสามัญผลสูตรว่า สามัญผลสูตรนั้น

พระพุทธรเจ้าตรัสเทศนาในที่ไหน ฯ ออ สามัญผลสูตรนั้นเถา พระพุทธรองค์เจ้าตรัสเทศนาในอัมพวันป่าไม้มะม่วงแห่งชิวกเทพใกล้เมืองราชคฤห์มหานคร ฯ

เทศนาเพื่อบุคคลผู้ใด ฯ ออ พระพุทธรองค์เจ้าตรัสเทศนา เพราะเหตุด้วยพระยาอชาตศัตรูผู้เป็นพระราชโอรสแห่งนางเวเทหะ ฯ

อันดับนั้นพระมหากัสสปะเถระเจ้าก็ไถ่ถามซึ่งนิทาน ไถ่ถามซึ่งบุคคลแห่งสามัญผลสูตรแล้วก็จัดซึ่งนิยายทั้ง ๕ คือ
 ทิฆนิกาย ๑ มัชฌิมนิกาย ๑ สังยุตตนิกาย ๑ อังคุตรนิกาย ๑ อุททกนิกาย ๑ เป็น ๕ นิกายด้วยกัน ฯ

ในทิฆนิกายนั้น **จตุตตีสุตตสงคโ** ประดับด้วยสูตร ๓๔ สูตร มีพรหมชาลสูตรเป็นอาทิ ฯ

ในมัชฌิมนิกายนั้น **ทียตตสเทวสุตตสงคโ** ประดับด้วยสูตร ๑๕๒ สูตร มีมูลปริยายสูตรเป็นอาทิ ฯ

ในสังยุตตนิกายนั้น **สตต สทสส สตต สดตททา สัณฐี สุตตสงคโ** ประดับด้วยสูตร ๗๗๖๒ สูตร มีโฆจครณสูตรเป็น
 อาทิ ฯ

ในอังคุตรนิกายนั้น **นวสตต สทสส ปญจสตต สตตปญญาส สุตตสงคโ** ประดับด้วยสูตร ๙๕๕๗ สูตร มีจิตตปริยา
 ทานสูตรเป็นอาทิ ฯ

ในอุททกนิกายนั้น **ปณณรสนโ** มีประเภท ๑๕ อุทธปาท ๑ ธรรมบท ๑ อุทธาน ๑ อิติวุฏก ๑ สุตตนิปาท ๑ วิมาน
 วัตถุ ๑ เปตวัตถุ ๑ เถรคาถา ๑ เถรีคาถา ๑ ชาฎก ๑ นิทเทศ ๑ ปฏิสัมพิทา ๑ นมัตต ๑ อปทาน ๑ พุทธวงษ์ ๑ จริยาปิฎก ๑
 เป็น ๑๕ ด้วยกัน สงเคราะห์เข้าในอุททกนิกายทั้ง ๑๕ พระคัมภีร์ ฯ อุททกนิกายทั้ง ๑๕ พระคัมภีร์นี้ชื่อว่า พระสุตตันตปิฎก
 ฯ

เมื่อพระมหาเถระแลพระอานนท์เถระเจ้าทั้งสองปุจฉาวิสัชนากันในพระสุตตันตปิฎกจัดแจงร้อยกรองเป็นถ้อยถน
 ยกขึ้นสังคายนาสำเร็จเสร็จแล้ว ฯ อันดับนั้นพระอรหันต์เจ้าทั้ง ๕๐๐ ๗๐๐พระองค์ ก็ชวนกันกระทำคณะสาธยายขึ้นพร้อมๆ
 กัน **สารโว** อันว่า สารุชน สัปบุรุษทั้งหลายจงตั้งสโตประสาทลงคอยสดับรับรสพระบาลี ในพระสุตตันตปิฎก อันพระมหานาถ
 ทั้ง ๔ จะสวดสรภัญญะไปในกาลบัดนี้ ฯ สวด ฯ

ตพณนตรี ในลำดับนั้นพระมหากัสสปะเถระเจ้า ก็ถามในพระอภิธรรมปิฎกสืบต่อไป ฯ พระอานนท์เถระเจ้าก็วิสัชนาว่า
 พระอภิธรรมปิฎกนั้นสมเด็จพระทศพลญาณเสด็จขึ้นไปประดิษฐานอยู่ในดาวดึงส์สวรรค์ ตรัสพระธรรมเทศนาโปรด
 พระชนนีมารดานั้นสิ้นทั้งเจ็ดพระคัมภีร์ คือพระธรรมสังคินคัมภีร์ ๑ พระวิภังค์คัมภีร์ ๑ พระธาตุกถาคัมภีร์ ๑ พระบุคคล
 บัญญัติคัมภีร์ ๑ พระกถาวัตถุคัมภีร์ ๑ พระยมกคัมภีร์ ๑ พระมหาปฏิฐานคัมภีร์ ๑ เป็น ๗ พระคัมภีร์ด้วยกัน ฯ

เมื่อสมเด็จพระบรมโลกนาถศาสดา สัมมาสัมพุทธะบตี ตรัสเทศนาสนองคุณพระชนนีมารดานั้น ทรงพิจารณาดู
 พระสูตร พระวินัย เห็นพระสูตร พระวินัยนั้นไม่เปรียบเทียบเท่ากับคุณแห่งสมเด็จพระมารดา พระพุทธองค์ตรัสเทศนา
 พระสัตตปรกณภิธรรมทั้ง ๗ พระคัมภีร์ ตั้งแต่พระธรรมสังคินนั้นไป พระพุทธองค์เจ้าตรัสเทศนาพระธรรมสังคินนั้น จัดเป็น
 พระธรรมชั้นสามร้อยพระธรรมชั้น ประกอบไปด้วยกัณฑ์ ๔ ประการ คือ จิตตวิภังคิกัณฑ์ ๑ รูปีภังคิกัณฑ์ ๑ นิเกชกัณฑ์
 ๑ อัตถุทธารกัณฑ์ ๑ เป็นกัณฑ์ ๔ ประการฉะนี้แล ประกอบไปด้วยบทสองคือ บทมาติกาอย่าง ๑ บทภาษาขะนีอย่าง ๑ บทอัน
 ไตที่สมเด็จพระพุทธองค์เจ้าตั้งขึ้นไว้เป็นประธานเป็นแม่บท บทอันนั้นแลชื่อว่า บทมาติกา ฯ แลบทอันใดที่พระพุทธองค์เจ้า
 ตรัสเทศนาออกไปจากบทมาติกา บทอันนั้นชื่อว่า บทภาษาขะนี ฯ แลบทมาติกาในคัมภีร์พระอภิธรรมสังคินนี้ มีติกะ ๒๒ ติกะ มี
 กุศลติกะเป็นต้น มี(ส)นิทสสนะติกะเป็นปริโยสาน เรียกว่า ติกะ ติกะนั้นอาศัยเหตุที่พระพุทธองค์สำแดงที่ละ ๓ บท บทเหมือน
 บทว่า กุสลาธมมา อกุสลาธมมา อพยากตาธมมา สามบทนี้เรียกว่า ติกะอันหนึ่ง บทว่า สุขาย เวทนาย สมပ္ยุตตธาธมมา
 ทุกขาย เวทนาย สมပ္ยุตตธาธมมา อทุกขม สุขาย เวทนาย สมပ္ยุตตธาธมมา สามบทนี้ก็เรียกว่า ติกะอันหนึ่ง นับแต่ที่
 ละสามบท บทตั้งนี้ตรารบเท่าถึง สนิทสสนะติกะ จึงเป็น ๒๒ ติกะด้วยกัน ฯ แลติกะเบื้องต้นคือ กุสลาธมมา อกุสลาธมมา

อภัยกตารัมมา นั่นคือว่ากุสลติกกะ สมเด็จพระพุทธรองค์เจ้าตรีเศศนาว่าด้วยกุศล แลอกุศล แลอภัยกตธรรมทั้งปวง ฯ ธรรมทั้งหลายแต่บรรดาที่เป็นกุศลนั้น พระพุทธรองค์เจ้าแก้วไขออกไปจากบทกุศลารัมมา ฯ ธรรมทั้งหลายบรรดาที่เป็นอกุศล เป็นบาปนั้น พระพุทธรองค์เจ้าแก้วไขออกจากบทอกุศลารัมมา ฯ แลธรรมทั้งหลาย บรรดาที่ไม่เป็นบุญ ไม่เป็นบาปนั้น พระพุทธรองค์เจ้าตรีเศศนาแจกออกไปจากบทอภัยกตารัมมา ฯ

บทว่ากุศลารัมมานี้ สมเด็จพระพุทธรองค์เจ้าตรีเศศนาว่า แต่บรรดาการกุศลทั้งปวงที่บุคคลทั้งปวงบำเพ็ญมา มิให้ทานแลรักษาศีล แลกระทำเป็นพุทธานุชา ธรรมบูชา สังฆบูชา แลได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนาเหมือนดังสาธุชน สัปบุรุษ อุบาสก อุบาสิกาทั้งปวงฉะนี้ ก็จัดได้ชื่อว่า กุศลารัมมา ฯ ประการหนึ่ง บุคคลประกอบด้วยสัทธา มีอุตสาหะเล่าเรียน แลบำเพ็ญเพียรภาวนา ปลงปัญญาลงสู่พระไตรลักษณ์ญาณ พิจารณาโดยสังขารธรรมว่า พระอนิจจัง พระทุกขัง พระอนัตตา ก็จัดได้ชื่อว่า กุศลารัมมา ฯ ประการหนึ่งท่านผู้ประกอบด้วยเพียรเล่าเรียน คันถุระ แลวิปัสสนาธุระ นั่งบริกรรมในเหย้าพระพุทธรุณ มีพระอรหังเป็นต้น ก็ได้จัดชื่อว่า กุศลารัมมาสิ้น

แลบทอกุศลารัมมานั้นเล่า สมเด็จพระพุทธรองค์เจ้าตรีเศศนาว่าด้วยอกุศลธรรมทั้งหลายที่เป็นการบาปนั้น จัดได้ชื่อว่า อกุศลารัมมาสิ้น ฯ

ในบทอภัยกตารัมมานั้นเล่า สมเด็จพระพุทธรองค์เจ้าตรีเศศนาว่าด้วยธรรมนี้ไม่เป็นบุญ ไม่เป็นบาปนั้นชื่อว่า อภัยกตารัมมาสิ้น ฯ

ครั้นจะว่ามากไปก็จะซ้ำ ว่าแต่พอสดับสติปัญญาแห่งสาธุชนสัปบุรุษเทิด ฯ สมเด็จพระบรมโลกนาถศาสดาจารย์เจ้าโปรดประทานพระธรรมเทศนาคัมภีร์พระสังคินี ถ้าจะคิดเป็นวันเป็นคืนในมนุษยโลกนี้นับได้ ๑๒ วันจึงจบ เทพดาได้มรรคแลผลนั้นนับได้ถึง ๗ โกฎิเป็นกำหนด ฯ

เมื่อพระองค์ตรีเศศนาคัมภีร์พระธรรมสังคินีจบลงแล้ว **ตทนนตรี** อันคับนั้นพระพุทธรองค์เจ้าจิงตรีเศศนาคัมภีร์วิภังค์สืบต่อไป ฯ ในคัมภีร์วิภังค์นี้ประกอบไปด้วยพระธรรมชั้นนั้น ๖ พัน ๕ ร้อยพระธรรมชั้นนี้ ประดับด้วยวิภังค์ ๑๘ วิภังค์ มีชั้นธวิภังค์เป็นต้น มีตีวิญญูวิภังค์เป็นปริโยสาน พระพุทธรองค์เจ้าตรีเศศนาถึง ๑๒ วันถึงจบ เทพดาได้มรรคแลผลถึง ๗ โกฎิเป็นกำหนด

เมื่อพระพุทธรองค์ตรีเศศนาพระวิภังค์จบลงแล้ว ฯ อันคับนั้น พระพุทธรองค์เจ้าตรีเศศนาคัมภีร์พระธาตุกถาสืบไปในคัมภีร์พระธาตุกถานั้น ประดับด้วยพระธรรมชั้นนี้ ๗ พันพระธรรมชั้นนี้ แลประกอบไปด้วยบท ๑๔ มี สังคโห อสังคโห เป็นต้นเป็นประธาน แลประกอบไปด้วยวาระทั้งสองคือ อุทเทสวาร แลนิเทสวาร สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ตรีเศศนาพระธาตุกถา แต่ล้วนสงเคราะห์เอากองแห่งธาตุแลกองแห่งอายตนะมีประการต่างๆ สิ้นกาลช้านานถึง ๖ วัน ๖ คืน ในมนุษยโลกนี้จึงจบคัมภีร์พระธาตุกถา เทพดาได้สำเร็จถึงมรรคแลผลถึง ๖ โกฎิเป็นกำหนด ฯ

เมื่อพระพุทธรองค์ตรีเศศนาคัมภีร์พระธาตุกถาจบลงแล้ว ฯ **ตทนนตรี** ในลำดับนั้นพระพุทธรองค์เจ้าตรีเศศนาคัมภีร์พระปุคคัลบัญญัติสืบต่อไป ในคัมภีร์พระปุคคัลบัญญัตินั้น ประดับไปด้วยพระธรรมชั้นนี้ ๕ พัน ๖ ร้อยพระธรรมชั้นนี้ แลประกอบไปด้วยบัญญัติ ๖ ประการ มีชั้นธบัญญัติเป็นต้น มีปุคคัลบัญญัติเป็นปริโยสาน พระพุทธรองค์เจ้าตรีเศศนาสิ้นกาลช้านานได้ถึง ๖ วันถึงจบ หมู่เทพดาได้มรรคแลผล คณนาได้ถึง ๖ โกฎิเป็นกำหนด ฯ

เมื่อพระองค์ตรัสเทศนาคัมภีร์พระปุคคัลบัญญัติจบลงแล้ว ฯ อันดับนั้นพระพุทธองค์เจ้าก็ตรัสเทศนาคัมภีร์พระกถาวัตถุ อันประดับไปด้วยพระธรรมชั้น ๗ พัน ร้อยพระธรรมชั้น

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสเทศนาพระคัมภีร์กถาวัตถุนี้ พระองค์ทรงพระอาวิชนาการ^๖พิจารณาเห็นว่า ฆานไปในอนาคตกาลเบื้องหน้า เมื่อพระศาสนาพระตถาคตล่วงไปแล้ว ๒๑๘ ปี จะมีพระอัครสาวกองค์หนึ่ง มีนามบัญญัติชื่อว่า โมคคลีบุตร ติสสะเถระ จะประกอบไปด้วยปัญญา วิสารถะ^๗ แก่กล้า ฉะลิยฉลาดหลักแหลมแลประกอบไปด้วยศรัทธา อาจชำระมลทินในพระศาสนา ได้พระตถาคตให้บริสุทธิ์ แล้วพระโมคคลีบุตรเถระตีสสะนั้น จะยกตติยสังคายนา จะนำเอาสูตรข้างสักวาที่ ๕๐๐ สูตร ข้างปรวาที่ ๕๐๐ สูตร มาสำแดงจะแจกมาดิกในคัมภีร์พระกถาวัตถุนี้ ให้วัดถากว่างขวางออกไปมีประมาณเท่าคัมภีร์ที่หมึกาย พระพุทธองค์เจ้าพิจารณาเห็นเหตุฉะนี้แล้ว เมื่อจะสำแดงคัมภีร์พระกถาวัตถุนี้ จึงสำแดงโดยนัยสังเขป ไว้โอกาสแก่พระโมคคลีบุตรตีสสะเถระอันจะสำแดงในภายหลัง พระพุทธองค์ตรัสเทศนาเป็นปุจฉาวิสัชนา กระทำอาการดุจอาจารย์สององค์ อันเทศนาปุจฉา วิสัชนาคัมภีร์พระยมกสืบต่อไป

ในคัมภีร์พระยมกนี้สมเด็จพระชินสีห์ตรัสเทศนา ประดับด้วยพระธรรมชั้น ๕ พันร้อยพระธรรมชั้น แลประชุมด้วยพระยมก ๑๐ ประการ มีมูลมกเป็นต้น มีอินทริย์ยมกเป็นปริโยสาน เป็นหมู่ใหญ่หมวดใหญ่ ยังมีอีกทั้งหลายที่แตกออกไปจากยมก ๑๐ ประการนี้ ก็มีเป็นอันกว่ามาก พระพุทธองค์เจ้าตรัสเทศนามาถึง ๑๘ วันจึงจบ เทพยดาได้มรรคผลนั้นถึง ๗ โภก ก็มิในขณะกาลครั้งนั้น

ตพณบุตร ในลำดับนั้น ภควา องค์สมเด็จพระโคตมวันตอนันตยาคูณอดุลเลิศโลกทั้งสาม ทรงพระนามชื่อว่า ภควา เมื่อพระองค์ตรัสเทศนาคัมภีร์พระยมกจบลงแล้ว อันดับนั้นจึงตรัสเทศนาพระคัมภีร์พระสมันตมหาปฏิฐานอนันตย อันประดับไปด้วยพระธรรมชั้น ๙ พัน ๔ ร้อย พระธรรมชั้น มากกว่า ทุกๆ พระคัมภีร์ พระพุทธองค์ตรัสเทศนาพระสมันตมหาปฏิฐานอนันตยนี้ถึง ๒๓ วัน จึงจบ เทพยดาที่บรรลุถึงมรรคผลนั้นคนมาได้ ๔๐ โภก มากกว่า ทุกๆ พระคัมภีร์ พระคัมภีร์ที่พระพุทธองค์เจ้าตรัสเทศนาจบเร็วๆ นั้น ๖ วันจึงจบ ที่ช้านั้น ๑๘ วันจึงจบ ก็แต่พระมหาปฏิฐานอนันตยนี้ พระพุทธองค์เจ้าตรัสเทศนาช้านานนักถึง ๒๓ วันจึงจบ เทพยดาได้มรรคผลนั้นถึง ๔๐๐ โภก มากกว่าทุกๆ พระคัมภีร์ ฯ

เมื่อพระมหาเถระเจ้าทั้งสองพระองค์คือ พระมหากัสสปเถระ แลพระอาณนฺทเถระ ปุจฉาวิสัชนาชำระอภิธรรมจบลงแล้ว พระอรหันต์เจ้าทั้ง ๕๐๐ พระองค์ ก็ชวนกันกระทำคณะสาธยาย **สารโว** อันว่าสัพบุรุษทั้งหลาย ที่ท่านทานาธิปัตติเป็นประธาน บรรดาที่มีจิตดำรงในธรรม ทานานิสงส์สังคายนานี้ เป็นยอดกว่าธรรมทานทั้งปวง ธรรมทานทั้งปวงนั้นก็มิผลานิสงส์นั้นล้าเลิศอยู่แล แต่ทว่ายังไม่เท่าอนิสงส์สังคายนารวม อนิสงส์สังคายนารวมนี้ อาจจะกันเสียซึ่งนิริยภัยได้ อันบุคคลที่พำเพ็ญกองการกุศลนั้นอย่าว่าเลย ว่าแต่บุคคลที่กระทำบาปนักจนถึงปัญญานันตริยกรรม อันจะได้ตถกถึงเวจี ฯ อนิสงส์ผลแห่งสังคายนารวมนี้ก็จะช่วยให้คืนขึ้นได้เหมือนพระเจ้าอชาตศัตรูบรมกษัตริย์ พระองค์เชื่อถ้อยฟังคำพระเทวทัตผู้เป็นพาล พระองค์ฆ่าพระยาพิฆาตผู้เป็นพระราชบิดานั้นเสีย รันพระองค์ได้ช่วยการปฐมสังคายนานั้นพระองค์จึงคืนขึ้นมาอยู่เพียงแต่โลหะกุมภีร์นรก ฯ เพราะเหตุฉะนี้ แลจึงว่าอนิสงส์ผลแห่งสังคายนารวมนี้เป็นยอดยิ่งกว่าธรรมทานทั้งปวง แลปัจจุยทาน ทายก อุบาสก อุบาสิกา ท่านผู้เป็นมหาทานาธิปัตติ จึงชวนกันหลั่งหล่ออุทกวาริ แลผลผลานิสงส์อันนี้ไปให้ถึงแก่บิดา มารดา ครู

^๖ ความรำพึง, การรำลึก.

^๗ แก่กล้า, ชำนาญ, ฉลาด.

อุปัชฌาย์ อาจารย์ แลฝูงญาติกาทั้งหลาย อันสืบสายโลหิตเกิด พอที่จะพันทุกชีไป ด้วยผลานิสงส์อันส่งให้ในครั้งนี้ เอวัง ก็มีด้วย
ประการฉะนี้ ฯ ทุชะ ทุชะ